

Emanuela Costantini, *Carlo Fasciotti e la vita politica italiana ed europea (1870-1958)*, Soveria Mannelli, Rubbettino Editore, 2024, 189 p.

DOI:10.62838/amsh-2024-0027

Emanuela Costantini, conferențiar universitar la Universitatea din Perugia, este cunoscută publicului de limbă română printr-o recentă lucrare de istorie a Bucureștilor, publicată la editura Polirom¹, însă preocupările sale privind istoria României, în particular în secolul al XX-lea, au rădăcini mai profunde. Cea mai recentă

carte a sa este, de asemenea, legată, cel puțin parțial de spațiul românesc – este vorba de biografia diplomatului Carlo Fasciotti (1870-1958), ministru plenipotențiar al Italiei la București între 1911-1919.

Primele două capitole ale cărții sunt dedicate istoriei familiei Fasciotti – care se împletește cu istoria formării statului italian modern –, respectiv carierei diplomatice a lui Carlo Fasciotti înainte de stagiul din Regatul României. Așa cum autoarea subliniază chiar în introducere, munca de reconstituire biografică a fost una de detectiv, implicând multiple tipuri de surse primare răspândite în varii arhive, ceea ce face efortul cu atât mai lăudabil, prin faptul că se reconstituie nu doar o viață exemplară din punct de vedere profesional, ci și un micro-univers sau mai degrabă o suită de micro-universuri în care aceasta s-a desfășurat. Contribuie la aceasta și faptul că fiecare etapă a carierei profesionale a lui Fasciotti este deschisă de autoare cu o perspectivă sintetică a situației relațiilor diplomatice europene la momentul respectiv.

Carlo Fasciotti provenea din marea burghezie italiană, dintr-o familie conectată atât la înalta birocrație a Regatului Sardiniei și Piemontului, cât și la lumea comerțului genovez din Tunis. Tatăl său, Eugenio, a avut o carieră diplomatică semnificativă în Tunis, continuând apoi ca prefect în Italia și pensionându-se ca ministru plenipotențiar. Mama sa, Carla, provenea din marea burghezie italiană cu afaceri și interese economice în Africa de Nord. Viitorul ministru plenipotențiar și-a început cariera diplomatică în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, beneficiind și de sprijinul relațiilor

¹ Emanuela Costantini, *Capitala imaginată. Evoluția Bucureștiului în perioada formării și consolidării statului național român (1830-1940)*, Iași, Editura Polirom, 2019.

tatălui său. A fost numit inițial la Ambasada Italiei din Viena în 1897, unde a câștigat o experiență valoroasă, dar s-a și afirmat prin profesionalism. După moartea părinților și-a consolidat statutul social, fiind înnobilit la doar 28 de ani și căsătorindu-se cu Sofia Giustiniani, membră a elitei nobiliare din peninsula.

Transferat în Grecia în 1904 ca secretar de legație, Fasciotti a reușit să tempereze tensiunile dintre cele două state privind chestiunea Epirului și a propus soluții diplomatice de compromis în probleme delicate, precum autonomia Cretei și mișcările armate din insulă, fapt ce i-a sporit reputația profesională. A revenit la Viena în 1907 și ulterior la Ministerul Afacerilor Externe al Italiei în 1908. Timpul petrecut la Roma, unde a ocupat poziția de șef de cabinet, l-a ajutat să înțeleagă modul în care funcționează mecanismul diplomatic la centru. A fost o perioadă de-a lungul căreia, din fericire pentru el și pentru cariera lui profesională, viziunea lui privind rolul Italiei în bazinul mediteraneeu și în Balcani, precum și tipurile de promovare prudentă, multistratificată și deschisă înspre toți parteneri de dialog, nu doar politic, ci și economic și cultural, au coincis cu viziunea ministrului de Externe dintre 1910-1914, San Giuliano: „... la via dal seguire era quella del dialogo con tutti gli interlocutori interessati” (p. 71).

În iunie 1911, Fasciotti a fost numit ministru plenipotențiar la București. A deținut acest post până în 1919, fiind cea mai lungă perioadă petrecută într-o misiune externă. Momentul istoric aparte, dar și amplitudinea și profunzimea activităților sale au determinat-o pe autoare să dedice acestui interval două capitole din lucrare: unul care urmărește activitatea diplomatului în contextul crizelor politice și militare ale perioadei, celălalt focalizat pe acțiunile de diplomație culturală și economică.

Încă de la începutul misiunii sale, Carlo Fasciotti a fost un fin și critic observator al sistemului și vieții politice din Regatul României, inclusiv al relațiilor strânse dintre stat și biserică. La București, aproape întregul său mandat a fost marcat de conflagrațiile celui de-al doilea deceniu al secolului al XX-lea. A fost nevoit să apere poziția Italiei în timpul conflictului din Libia din 1912, în condițiile în care România, atât ca membră a Triplei Alianțe, cât și din rațiuni de menținere a status-quo-ului balcanic, era îndemnată să susțină mai degrabă cauza Imperiului Otoman. Când, în timpul Primului Război Balcanic, România a rămas neutră, Fasciotti a profitat pentru a consolida bunele relații pe baza unei dorințe comune a guvernelor de la Roma și București: păstrarea echilibrului de putere în Balcani indiferent de rezultatul războiului precum și limitarea influenței Austro-Ungariei. Pe perioada celui de-al doilea conflict balcanic, relațiile dintre cele două state s-au

îmbunătățit până la punctul în care Italia a susținut pretențiile teritoriale ale României privitoare la Dobrogea de sud.

Izbucnirea Primului Război Mondial a găsit Italia și România în situații diplomatice relativ similare, ambele alegând, independent una de alta, neutralitatea. În aceste condiții, Carlo Fasciotti a mediat semnarea unui acord între cele două state în septembrie 1914, care prevedea realizarea de consultări anterior deciziei unuia sau celuilalt de a intra în război. După tratative complicate, acordul a fost reînnoit în februarie 1915, de data aceasta prevăzând asistență mutuală în cazul unei agresiuni din partea Austro-Ungariei. În acest context tensionat, Fasciotti a realizat și erori, cu repercusiuni pe termen scurt asupra evoluției relațiilor bilaterale, estimând în mod greșit că România era pregătită să intre în război, fapt care a generat un anumit orizont de așteptare la nivelul diplomației italiene, aflată în plin proces de tratative cu Antanta.

De altfel, una dintre cele mai dificile perioade ale misiunii sale a fost reprezentată de lunile care au precedat intrarea Italiei în război, deoarece poziția Ministerului de Externe de la Roma nu era într-un totu concordantă cu a reprezentantului său la București în privința înștiințării României privind etapele și rezultatele negocierilor cu Antanta - însuși Fasciotti se plânga că informațiile primite de la Roma erau insuficiente pentru a-i permite să păstreze încrederea Guvernului Brătianu. Emanuela Costantini subliniază faptul că diplomatul se afla prins într-o situație în care Italia comunica, dar nu se și coordona cu partenerul român. Situația era complicată suplimentar de faptul că diplomația italiană a continuat să spere, până în octombrie 1915, că Bulgaria poate fi convinsă să se alăture războiului ca aliat al Antantei în Balcani. Pe de altă parte, România derula deja tratative separate cu Rusia, însă rezultatele acestora erau departe de a fi mulțumitoare și marea problemă a frontului de sud reprezenta una dintre principalele temeri ale guvernului Brătianu - o temere pe care și Fasciotti o considera validă și care urma să se dovedească întemeiată în toamna anului 1916.

Încercând să diminueze impactul negativ al intrării Italiei în război asupra relațiilor diplomatice cu România, Fasciotti se vedea pus din nou în poziție ingrată de a explica Ministerului de Externe de la Roma cât de periculoasă era pentru Italia pierderea influenței în Balcani, în special deziluzia mediilor politice din Serbia și România față de lentoarea și tergiversările răspunsurilor primite de la Roma. Pe de altă parte, atent observator al realităților interne din România, diplomatul nu ezita să-l critice pe primul-ministru Brătianu, care se folosea de poziția și acțiunile Italiei ca pretext pentru tergiversarea intrării României în război, când adevăratul motiv era lipsa de pregătire a armatei române. Caracterul indecis al

lui Brătianu a reprezentat una dintre dificultățile majore de care s-a lovit Fasciotti în tratativele din 1916 privind ieșirea României din neutralitate. Dificultățile militare ale Italiei pe Isonzo îi făceau misiunea cu atât mai dificilă. Cu toate acestea, el sesizează corect că chestiunea principală care îl interesa pe prim-ministrul român era obținerea de beneficii teritoriale, singurele care putea justifica în ochii opiniei publice interne efortul și sacrificiile de război ale României.

În condițiile dificile ale anilor 1917-1918, Carlo Fasciotti a jucat un rol important în a face diplomația italiană să înțeleagă poziția imposibilă în care se afla România în lipsa ajutorului rusesc, eforturile sale fiind vizibile și în susținerea pe care România a primit-o din partea Italiei, pentru ca partenerii din Antantă să accepte nu doar armistițiul, ci și pacea cu Puterile Centrale, ca o pace impusă. Chiar dacă la începutul anului 1918 aceste eforturi au fost încununuate de un succes limitat, faptul că ministrul de externe italian Sidney Sonnino a înțeles gravitatea situației este reflectat de mesajul transmis ministrului plenipotențiar al României la Roma, Alexandru Lahovary: „Il primo ministro Brătianu dovrebbe sapere che la Chiesa a volte dà l'assoluzione dopo che è stato commesso un peccato, ma mai prima” (pp. 112-113).

Fasciotti a contribuit la îmbunătățirea relațiilor dintre cele două state și prin intensa activitate de diplomație economică și culturală desfășurată pe perioada misiunii sale. Lui i se datorează dezvoltarea relațiilor economice încă din perioada războaielor balcanice, precum și implementarea în România a multiplelor mărci ale italianismului, prin personalități culturale, dar și prin locuri ale memoriei. Școala și biserica au fost două dintre instituțiile pe care a contat major în acest demers, probabil cea mai importantă realizare fiind obținerea autorizațiilor și debutul construcției bisericii italiene din București, în ciuda opoziției episcopului romano-catolic Raymund Netzhammer. Activitățile sale în această direcție depășeau cadrul bilateralismului, reprezentând și o formă de manifestare a poziției italiene în interiorul Triplei Alianțe, căci pe teren economic concurența în spațiul românesc era constituită de Germania, iar pe teren confesional de romano-catolicismul austro-ungar. Activitatea lui Carlo Fasciotti în România, așa cum apare prezentată de Emanuela Costantini, a fost una intensă și a contribuit, în contextul politico-militar al timpului, la așezarea bazelor viitoarelor relații tot mai strânse din perioada interbelică.

În 1919, Fasciotti părăsea România, cu dorința de a-și înceta activitatea diplomatică externă. Avea să fie numit însă ca ministru plenipotențiar la Madrid, iar acest post – capăt de drum în cariera diplomatică – precum și activitatea sa ulterioară fac obiectul ultimului capitol al biografiei. În Spania, unde a activat între 1919-

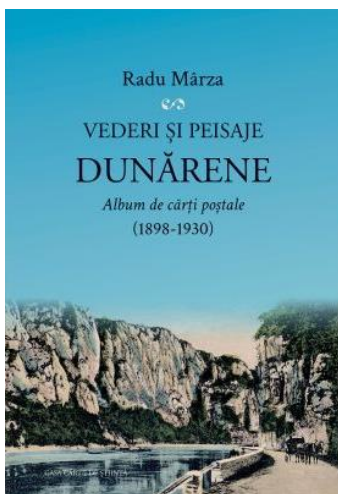
1922, provocările au fost de o cu totul altă natură decât cele din România. Similitudinile economice dintre cele două țări îngreunau dezvoltarea schimburilor comerciale și încheierea unui acord economic. În plus, relațiile tensionate dintre statul italian și Sfântul Scaun grevau relația cu clasa politică spaniolă, profund atașată de Biserica Catolică. Dificultatea găsirii unui teren comun între cele două state a dus, în cele din urmă, la solicitarea guvernului spaniol de rechemare a lui Fasciotti, solicitare acceptată de Mussolini. În acest punct, autoarea respinge teoria conform căreia această rechemare ar fi fost un exemplu timpuriu de epurare a birocrăției liberale de către proaspăt-instauratul regim fascist, argumentând că, în cazul lui Fasciotti, rechemarea a avut loc foarte devreme în guvernarea fascistă și cel mai probabil a fost rezultatul presiunii din partea Madridului, căreia noul guvern de la Roma nu avea niciun motiv să nu-i dea curs.

Retras din activitatea diplomatică, la finalul unei cariere încununată de numeroase succese, Fasciotti s-a dedicat afacerilor familiale și reconstrucției vieții de familie, mai ales după moartea soției sale, când s-a recăsătorit cu cumnata sa, Cecilia. Avea să petreacă astfel următoarele două decenii. Atitudinea sa față de regim este analizată cu atenție, nu doar din rațiuni biografice, ci și pentru că Fasciotti este reprezentativ, în opinia autoarei, pentru o bună parte din elita politică și birocratică a Italiei liberale în perioada interbelică. Deși nu a fost un susținător al fascismului, Fasciotti a rămas un patriot loial statului italian, sprijinind inițiativele regimului, inclusiv campaniile militare, precum războiul din Etiopia, considerându-le oportunități de consolidare a poziției Italiei pe scena internațională. La intrarea Italiei în Al Doilea Război Mondial, Fasciotti s-a pus la dispoziția guvernului, declarându-se pregătit să ocupe orice funcție necesară, inclusiv una mai joasă decât rangul cu care se retrăsese din activitate. Totuși, după căderea fascismului, nu a ezitat să critice dur regimul, considerându-l responsabil pentru eșecul politic și diplomatic al Italiei în anii 1940 și chiar a făcut parte din organismele oficiale instituite pentru a îi urmări și sancționa pe susținătorii regimului mussolinian. S-a detașat însă repede de politică, în noua republică italiană, urmărind-o doar ca spectator și încercând să găsească soluții pentru bunăstarea urmașilor și menținerea patrimoniului familiei într-un mediu pe care îl vedea ca fiind tot mai instabil. Bineînțeles, vârsta înaintată își avea partea ei de contribuție la această atitudine. Carlo Fasciotti a murit în 1958, ca urmare a complicațiilor apărute după o fractură de femur.

După cum însăși autoarea constată, biografia lui Carlo Fasciotti rămâne reprezentativă pentru destinul unei părți a membrilor înaltei birocrății italiene din prima jumătate a secolului al

XX-lea. Format în ambientul și în cultura politică a regatului Italiei din secolul al XIX-lea, Fasciotti a rămas fidel statului, ale cărui interese le-a prioritizat atât în activitatea sa profesională, cât și în viziunea politică personală. Din punctul de vedere al istoriografiei române, lucrarea Emanuelei Costantini reprezintă o binevenită contribuție la istoria relațiilor dintre cele două state, dar și un model de urmat în recuperarea biografiilor înalților funcționari ai statului.

Vlad Popovici*

Radu Mârza, *Vederi și peisaje dunărene. Album de cărți poștale (1898-1930)*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2024, 129 p.

DOI:

Cartea intitulată *Vederi și peisaje dunărene. Album de cărți poștale (1898-1930)*, publicată în anul 2024 la editura Casa Cărții de Știință, reprezintă o concretizare a preocupărilor din ultimii ani ai istoricului clujean Radu Mârza. Cartea a avut ca punct de plecare pasiunea autorului de a colecționa cărți poștale și iubirea pentru spațiul dunărean printr-o călătorie care să surprindă locuri și peisaje dunărene, dar și așezările omenești de-a lungul fluviului (p. 3). Cartea îl face pe cititor să privească cu interes subiectul, remarcându-se prin utilizarea articulată a elementelor metodologice. Instrumentele de lucru ale acestei cărți sunt reprezentate de cărțile poștale tipărite, scrise și circulăte în perioada de început a erei cărților poștale, adică de la sfârșitul secolului al XIX-lea și până în anul 1930 (p. 3).

Cărțile poștale prezintă cursul Dunării conservând peisajele dunărene și așezările de pe cursul fluviului. Autorul-colecționar este un mare iubitor al Dunării. Istoricul arată importanța Dunării în formarea civilizației europene, fiind determinată de geografia fluviului (p.3). Radu Mârza prezintă semnificația istorică pe care Dunărea o are asupra continentului european. Astfel, timp de mai multe secole, Dunărea a fost limes al Imperiului Roman, apoi a fost martor al nașterii mai multor regate romano-barbare, care au contribuit decisiv la cristalizarea profilului istoric și cultural al

* Lecturer, Ph.D., Babeș-Bolyai University, Cluj-Napoca, vlad.popovici@ubbcluj.ro